

Bálint István

ÁLDÁS VAGY ÁTOK-E A GLOBALIZÁCIÓ?

A JANUÁRBAN RENDEZETT VILÁGFÓRUMOK TANULSÁGAI

A világ eggyé lett. A jelenséget vizsgálók ennek inkább a külsőségeit látják. „A Földet már több mint 500 aktív műhold sugározza be a modern idők rádiós jeleivel. Tévéképernyők milliárdjain ugyanazok a képek jelennek meg, és ugyanazokat a vágyakat táplálják az Amur, a Jangce, az Amazonas, a Gangesz és a Nílus mentén. . . Soha ezelőtt nem hallott és nem tudott ennyi ember ennyi mindent a világ többi részéről. A történelemben most először egyesíti az emberiséget az, hogy egyformán látja a világot, s hogy egyforma képzelete van arról, hogyan szeretne élni” – írta a kérdés egy kutatója. Ezzel totálissá és tényleg világméretűvé vált az, amit az írói képzelet már a folyamatnak egy kezdeti stádiumában leíratott Krúdy Gyulával: „Edison filmjein berregve érkeznek el a város számtalan színpadára külföldi országok jeles szokásai, csodaszép utazások, és gőzhajók kolosszus alakja tíz lépésre reng az óceánon. A Pacific-vonal gőzösei rohannak, irányuk a Niagara vízesés. A tízéves fiú egy este megjárja az óceánt.” Mindez azonban elsősorban a technika fejlődésével megteremtett világegységet és annak hatását érzékelteti. A kérdést más irányból megközelítők ezenfelül még elmondják, hogy ma már a fiatalok a világ minden pontján ugyanúgy öltözködnek, ugyanazt a zenét hallgatják, ugyanazt a hamburgert eszik és Coca-Colát isznak.

Az igazi egységet azonban az egybeolvadt világgazdaság teremtette meg. Ez az egység kevésbé látható, de annál hatékonyabban érvényesül. Illusztrálására íme egy hozzánk közeli példa. A Fidesz 1998-ban (részben) azzal az ígérettel nyerte meg a parlamenti választásokat, hogy évi 7 százalékkal növeli a magyar gazdaság teljesítményét. És az ígéret nem üres választási fogás volt, hanem annak felmérése, hogy a Horn-kormány megállította a gazdaság zuhanását és elindította a növekedést (sokban az utóbbi időben a magyar ellenzék által is mind nagyobb megbecsüléssel emlegetett Bokros Lajos nevével fémjelzett, a bolsevik világ osztogató államának leépítését szolgáló programmal), és volt benne annyi önbizalom, hogy biztosra vegye: ezt a folyamatot tovább tudja vinni, sőt gyorsítani tudja. (Az első évben, amíg a lendület tartott, el is érte a 6,8 százalékos csodaeredményt.) De azt már nem tudta, hogy amire ő hatalomra került, a legtöbb magyar választó által nem is ismert Kuala Lumpur

tőzsdéjén már lejátszódott az a megrázkódtatás, aminek hatására a ciklus végén örült már az ígért 7 százalék felének megfelelő növekedésnek is.

A világgazdaság globalizálódásnak nevezett ilyen összefonódásáról könyvtárnyi könyv, tanulmány, elemzés készült. Egy ilyen szerény terjedelmű és ambíciójú cikkben erről nagyon keveset mondhatunk el. Ezért mondanivalónkat néhány mozzanatra leszűkítve, csak az idén januárban rendezett két világfórum néhány tanulságával foglalkoznánk. Januárban ugyanis mintegy 100 000 részvevővel, az indiai Bombayban megtartották a Szociális Világfórumnak nevezett sajátos nemzetközi tanácskozási forma negyedik összejövetelét, a svájci Davosban pedig megtartották a Gazdasági Világfórum nevű testület 34. összejövetelét. A Szociális Világfórum az 1999-ben Seattle-ben a Kereskedelmi Világszervezet értekezlete kapcsán rendezett nagy tüntetéssel a világba olyan nagy erővel berobbant globalizálódás elleni mozgalom nemzetközi összejövetelének formája. Az első hármát a brazíliai Porto Alegreben tartották. Most Bombayban 130 országból gyűltek össze a különféle szervezetek képviselői, a globalizálódás elleni lázadás apostolai, hogy elsősorban tüntetéseken, nagygyűléseken tiltakozzanak többek között a szegénység növekedése, az indiai érinthetetlenek elleni diszkrimináció, a „szexmunkások” megpróbáltatásai, s a világ megannyi igazságtalansága ellen. Davosban pedig mintegy 30 állam- és kormányfő, sok miniszter, gazdasági vezető, tudós gyűlt össze, hogy 1200 tanácskozáson és vitafórumon sorra vegye a világ problémáit és keresse rájuk a megoldást.

A KIUGRÁS EGYETLEN LEHETŐSÉGE

Az első tanulság, amit a két találkozó kínál, az, hogy a világban mindinkább tudatosodik: bármennyire jogos is a globalizálódás egyes kinövései elleni tiltakozás, bármennyire vitathatatlan is az embernek az az igénye, hogy ellenőrizze az életét és a jövőjét meghatározó folyamatokat, csökkentse, majd teljesen kiküszöbölje azokat a veszélyeket, amelyek a globalizálódásból eredően nemcsak civilizációját, hanem pusztá létét (a tartalékok kimerítésével, a levegő, a víz elszennyezésével meg az ebből eredő következményekkel az életet a Földön) fenyegetik, a globalizálódás nemcsak feltartóztathatatlan és megállíthatatlan, hanem egyetlen eszköze is annak, hogy az emberiség fejlődése felgyorsuljon, az egyes országok reményt kapjanak a szegénység csökkentésére, a kiugrásra, sőt felhalmozódó problémáiknak az enyhítésére. Az élet ezt már kérlelhetetlen logikával rég bebizonyította: a hatvanas években Dél-Korea és Kenya egy szintről indult, azóta viszont Dél-Korea a globalizált világba való bekapcsolódásával gazdasági hatalommá vált, Kenya pedig megmaradt szegény afrikai országnak. És pusztá előítélet, hogy ezt a bekapcsolódást Dél-Korea az olcsó munkaerővel érte el, hisz Kenyában a munkaerő sokkal olcsóbb. Biztos, hogy kellettek a szerencsés körülmények (Dél-Korea esetében az a forradalmasító hatás, amelyet az egész térség gazdaságára Japán gyakorolt), de a feltételeket tudni is kellett kihasználni. (Például sok ember számára még mindig a meglepetés erejével hat az adat: Dél-Koreának ezer lakosra számítva több egyetemi hallgatója van, mint Nagy-Britanniának.)

A fenti – rég ismert – tény mellett a mostani nemzetközi tanácskozások előtt megjelent és azokon is emlegetett, elemzett jelentések minden félreértést kizáróan igazolták: csak azok az országok képesek kiugrani, még a szegénység ellen is sikeresebben küzdeni, amelyek képesek bekapcsolódni a világgazdaság vérkeringésébe. Meggyőzően mutatja ezt többek között a szegénység alakulása. Mint ismeretes, az ENSZ 2000-ben – az ezredforduló alkalmából – elfogadott, ún. milleniumi programja azt a nagy ambíciójú célt jelölte ki az emberiség számára, hogy a napi egy dollárnál kisebb jövedelemből tengődők 1990-ben megállapított számát 2015-ig a felére csökkenti. A múlt év végén azonban a Világbank jelentése kénytelen volt megállapítani, hogy e cél elérésében nagyon szerény eredményt értek el: az 1990-ben 1,3 milliárdra becsült ilyen szegények száma mára 1,16 milliárdra csökkent. Ez a globális adat azonban nem mutat rá arra, hogy a világ egyes részein a szegények száma nem csökkent, hanem nőtt.

A Világbank szakértői által egy kalap alá vett Kelet-Európában és Közép-Ázsiában a szegények számának az 1990. évi 6 milliőről 1999-ben 24 millióra növekedése esetleg még magyarázható a rendszerváltással kiváltott megrázkódtatásokkal. De biztos, hogy a világgazdaságban elfoglalt kedvezőtlen helyzetnek tulajdonítható a szegények számának ebben az időszakban 48 milliőről 57 millióra való növekedése Latin-Amerikában, 5-ről 6-ra növekedése a Közel-Keleten és Észak-Afrikában, főleg 241 milliőről 315 millióra növekedése a Szahara alatti Afrikában. A fentiek szerint bekövetkezett növekedés ellenére a világméretben számított mégis csökkenés annak tulajdonítható, hogy a két legnépesebb ország – Kína és India – volt a világ egyetlen része, amelynek sikerült – méghozzá jelentősen – csökkenteni a szegények számát. Kína eredményének köszönhetően Kelet-Ázsiában a szegények száma az 1990. évi 489 milliőről 1999-ben 279 millióra, India eredményének köszönhetően pedig Dél-Ázsiában a szegények száma ebben az időszakban 506 milliőről 486 millióra csökkent. Az pedig már nem is vitás, hogy ez a két ország ezt az eredményt a világgazdaságba való eredményes bekapcsolódással és Kínában ebben az időszakban átlag évi 9,6, Indiában évi 5,5 százalékos gazdaságnövekedéssel érte el.

Davosban külön elemezték, hogy a bombayi tüntetők állításaival szemben nem a szegények segélyezésében van a hiba, hisz a világközösség 1950 óta hihetetlenül horribilis összeget – 700 milliárd dollárt – költött a szegények megsegítésére. Az igazi probléma ott kezdődik, hogy a segély senkinek sem elég a kilábaláshoz, hisz a koldus a könyöradomány után is koldus marad, azzal folytatódik, hogy még a segélyt sem tudják hatékonyan kihasználni, vagy éppen ellopják, hogy a diktátorok meg segítőitársaik bankszámláján kössön ki. (Mobutu, a kongói diktátor dollármilliárdokat halmozott fel a külföldi bankokban, közben az országban a belga gyarmaturalom idején építettek legutóbb utat.) Még részletesebben taglalták az alapproblémát, azt, hogy a szegény országok bajai nem a globalizálódásból erednek, hanem abból, hogy gazdaságuk nem növekszik még olyan mértékben sem, hogy lépést tartson a lakosság gyarapodásával, aminek következtében a fejenkénti jövedelem nem növekszik,

hanem csökken. Ez az irányzat elsősorban Afrikában érezteti hatását, de a davosi tanácskozáson elsősorban az arab országok viszonylatában vizsgálták, már csak azért is, mert érdeklődésük előterében az Irakkal és a terrorizmus elleni harccal kapcsolatos helyzet állott. És azt voltak kénytelenek megállapítani, hogy a fejenkénti jövedelem még a kőolajban olyan gazdag Szaúd-Arábiában is csökken, az arab világnak pedig általában a következő 15 évben évente 6 millió új munkahelyet kellene nyitnia, amihez legalább évi 4 százalékos növekedés kellene, amit közülük egyik sem tud felmutatni. De hasonló a helyzet a kőolajban gazdag Iránban is, ahol a lakosság lélekszáma az 1979. évi 29 millióról mára 70 millióra nőtt, és ma már évente 1 millió új munkahelyet kellene nyitniuk. Ennek csak felére képesek.

A baj gyökerét könnyű felismerni. Még védhető az a tétel is, hogy a szegénységért nem a globalizálódás a felelős. Annál nehezebb a gyógyírt megtalálni erre a bajra. Mert itt már kialakul a bűvös kör: a fejlődés meggyorsításához, a globalizálódáshoz több pénz kellene, de mivel nem képesek a fejlődés meggyorsítására, a globalizálódásra ezek a pénzek nem érkeznek. Ez a bűvös kör is a kisebb bűvös körök egész sorából tevődik össze. Ezek között például ott van az, hogy politikai bizonytalanságuk miatt nem képesek a zavartalan fejlődésre, gazdálkodásra, fejlődésük akadozása, gazdaságuk gyengesége politikai bizonytalanságot szül.) Való igaz, hogy a Davosban is emlegetett elemzések kimutatták: a tőke a már fejlett országokba áramlik, és messze elkerüli azokat, amelyek számára a fejlődés létfontosságú lenne. Eszerint 2003-ban 653 milliárd dollár volt a közvetlen külföldi tőkebefektetés. A világban lejátszódott változások hatására ez csökkenés a 2001. évi 824 milliárdhoz képest, és csak 2 milliárdos növekedés 2002-höz viszonyítva. Ennek az összegnek a kétharmada – 467 milliárd – az iparilag fejlett országokba jutott. Összegeben a kínai befektetések esetében volt a legnagyobb arányú növekedés: 57 milliárd a 2001. évi 47 helyett, százalékban pedig Oroszországban: a 2002. évi 2,4 milliárd dolláros befektetés 2003-ban több mint a kétszeresére nőtt, 5,2 milliárd lett. De 30 százalékkal – 14 milliárdra – nőtt Afrikában is. Ugyanakkor a 2001. évi 144 milliárdról 2003-ban 86,6-ra csökkent az USA-ban, 389,4 milliárdról 341-re az Európai Unióban, 209,4 milliárdról 155,7-re a legszegényebb országokban és az 2002. évi 56 milliárdról 42-re Latin-Amerikában. Hogy ezek az adatok egyformán tanúskodjanak a globalizálódás működéséről és e folyamat változásairól.

A SZEGÉNYSÉG NEM ISTENVERÉS

Régen könnyebben lehetett elintézni bizonyos dolgokat. Indiában, hogy pusztított-e vagy késett a monszun, nálunk az aszály vagy a jégverés az Isten meg a hívó közti ügy volt, a gazdák nem kezdték útlezárásokkal követelni, hogy az állam térítse meg a kárukat, de az elemi csapást nem is követték a kölcsönök vissza nem fizetéséből eredő bajok. A szegénység kérdése is egyszerűbb volt, amikor sorscsapásként, istenverésként egyszerűen tudomásul vették. A ma embere már magyarázatot keres, változtatni akar azon, amit elviselhetetlennek tart. Ebből ered azonban az is, hogy nem ismeri fel, vagy téve-

sen értelmezi az okokat, rossz irányban keresi a megoldást. Csak ezzel magyarázható az is, hogy erős mozgalmak, gondolkodó emberek a globalizálódást nevezik ki minden rossz forrásának és tiltakozásuknak sokszor értelmetlen rombolásba vivő – az elvesztett labdarúgó-mérkőzéseket követő randalfrozásra hasonlító – tömegmozgalom formájában adnak hangot. A tiltakozás racionális magva azonban az ember történelemcsinálásának – a globalizálódás emberiesítésének, káros kinövésai emberi lenyesésének – a része. Nem rombolni kell, mint az előző ezredfordulón rombolták a templomokat, az előző századfordulón összeverték a gépeket, hanem emberi tevékenységgel jobbá kell formálni a világot. Ehhez nemcsak azt kell megérteni, hogy a globalizálódás az emberi közösség egy magasabb rendű formáját – a családot, nemzetiséget, törzset, államformák után a világgözüsség formáját – alakítja ki, a fejlődés meggyorsításának, az emberi problémák megoldásának egyetlen lehetséges útja, hanem azt is, hogy ebben az alakuló új világban a szegénység is más.

A globalizálódás elleni első regényben – a kóolaj felfedezésével berobbanó új világ meg a régi paraszti gazdálkodás közti összecsapás ábrázolásával – Traven szépen megvilágította a két gazdálkodás közti különbséget: *A fehér rózsza* című regényében a tulajdonos nem akarja eladni a földjét, amely nemzedékekről gondoskodik, minden szükségletüket kielégíti, hiába csábítják azzal, hogy ezek az emberek majd többet keresnek, csak 8 órát dolgoznak, hisz tudja, hogy a szegényebb, de biztonságot nyújtó világ helyett olyan világ köszönt be, amely „egyetlen másodperc alatt dönt tízezernyi szorgalmas, derék munkás sorsáról, akiknek emberi személyisége, egyénisége itt megszűnt: csupán néhány pont ugrást vagy esést érnek a részvényekben”. Az alapvető változás ugyanis a két gazdálkodás között, hogy az előzőben némi biztonságot nyújtó szegénységet az a teljes bizonytalansággal járó esély váltja fel, amely lehetőséget ad a meggazdagodásra azoknak, akik az új helyzetben bírják a versenyt vagy olyan szerencsés helyzetben vannak, hogy ez a verseny nekik kedvez. A dolgok ilyen költői felfogása helyett Bombayban Shrirang P. Shukla, India egykori képviselője a GATT-nak, a mintegy 200 szervezetet összefogó globalizálódás elleni tömörülésnek a vezetője a globalizálódásra azt a magyarázatot adta, hogy az indiai társadalom 8–10 százaléka lehetőséget kapott arra, hogy teljesen felesleges dolgokat – a fényűző autóktól a francia illatszerekig – behozhasson és megvehessen, a mezőgazdaságtól függő 70 százalék viszont eladósodik és az adósságok visszafizetésének képtelensége mind több embert sodor öngyilkosságba.

Való igaz, hogy a globalizálódás a primitívebb gazdálkodás némi biztonságával, láthatatlanabb szegénységével szemben egy teljesen tehetetlen szegénységet hozott létre, a csendes éhezés világával szemben a nyomortelepek és hajléktalanok minden remény nélküli, kiabáló szegénységének világát, miközben naponta bemutatja, a szemük elé hozza a hihetetlenül gazdagok világát. Vagy konkrétabb példával: az éhínség örökös kísérője az emberiség történelmének, egyetlen rossz év milliók éhhalálát jelentette. (A történelem feljegyezte, hogy Írország „nagy éhsége” idején, 1846 és 1850 között egymillió ember halt éhen.) Közismert a magyar falu szegényeinek téli éhezése, mert nem haltak éhen, hisz az aratást, cséplést búzában fizették, a kenyérüket tehát meg-

keresték, de arra már nem jutott, hogy naponta háromszor étkezzenek is. Most az új helyzet több embert hagy legalább a kenyér megkeresésének lehetősége nélkül, a természetes rendnek a globalizálódással történt felforgatása miatt sok országban mindennapossá lett még a minimális táplálék előteremtésének képtelensége is, azzal, hogy ezt a képtelenséget a népszaporulat és a világnak az élelmiszersegélyek iránt fokozódó közönye (az ENSZ élelmezési világprogramjának adatai szerint 1999-ben 15 millió tonna élelmiszer helyett 2003-ban csak 9,6 millió tonna élelmiszer állt rendelkezésére az éhezők segélyezéséhez) csak növelte, mind kilátástalanabbá téve az éhezés elleni harcot.

Csakhogy ez nem (vagy csak részben) annak a globalizálódásnak a következménye, amelyet annyira támadtak most Bombayban is. Egyszerűen arról van szó, hogy az embernek megoldást kell találnia a népszaporulatból és a világ megváltozásából eredő problémákra. Azt már említettük, hogy milyen gond munkát adni az évente jelentkező új munkászekeknek. Itt tegyük még hozzá, hogy mennyire új helyzetet teremt egyetlenegy folyamat, amit városiasodásnak nevezünk, hogy el sem tudjuk képzelni, milyen gondot okoznak a világszerte megjelenő mamutvárosok, mondjuk az, hogy a Szociális Világforumot vendégül látó Bombaynak majdnem annyi lakosa van, mint Szerbiának és Magyarországnak együttvéve. És annak illusztrálására, hogy ez a városiasodás milyen hihetetlenül gyors és tömeges változást hozó folyamat, elég megemlítenünk Kína példáját. Ebben az országban ugyanis 1980 óta megháromszorozódott a városok száma, hogy ma 667 város legyen, köztük 75 több mint félmillió, sőt 34 több mint egymillió lakossal, olyan óriásokkal, mint a 17 milliós Sanghaj vagy a 14 milliós Peking. És a következő fél évszázadban 551 millió ember költözik városba, a következő két évtizedben évente 40 új városnak kell születnie, hogy 750 millió kínai élhessen a városokban.

Nincs tehát arról szó, hogy az ember választhat: megtartja-e a hagyományos gazdálkodási formát, a falu leplezettebb és bizonyos fokig nagyobb biztonságot nyújtó szegénységét, vagy választja a milliók számára a megélhetésért vívott, veszélyesebb harcot jelentő szegénységet, hisz a népszaporulat és a városiasodás biztosan és kérlelhetetlenül elsöpri a régi formákat. Csak az lehet kérdés, hogy a kérlelhetetlenül és feltartóztathatatlanul alakuló új körülmények között képes lesz-e megoldani problémáit. Az sem vitás, hogy ebben az új helyzetben a problémák megoldásának egyetlen lehetőségét a globalizálódás kínálja, mert csak az teszi lehetővé a fejlődés olyan meggyorsítását, amely nemcsak lépést tart a népszaporulattal, hanem lehetőséget is ad a kiugrásra, a jelenlegi lemaradás enyhítésére; és egyben az egyetlen esély a városiasodásban rejlő problémák megoldására. Más kérdés, hogy ennek a globalizálódásnak milyen problémái, sőt veszélyei vannak? Hogyan érhető el, hogy a fejlődés ilyen értelemben meggyorsítható legyen? Milyen akadályokat kell ledönteni, milyen problémákat kell megoldani ennek érdekében? És más kérdés még az is, hogy ebben a globalizálódásban az országok a 80 százalékban gazdag, 20 százalékban szegény meg a 20 százalékban gazdag, 80 százalékban szegény közti skálán helyezkednek el. Mit kell tenni a magasabb fokra lépés vagy egy fokkal visszaesés megakadályozása érdekében?

A GLOBALIZÁLÓDÁS KÉNYES EGYENSÚLY

A szegénységnek, a környezetszennyezésnek meg a többi következménynek már a globalizálódás elleni mozgalom egy korábbi szakaszában felvetődő, most Bombayban, de részben Davosban is előtérben álló kérdései mellett mind a két világfórumon szó volt egy újabban mind jobban tudatosodó problémáról. Annak felismeréséről, hogy a globalizálódás egy nagyon kényes világgazdasági egyensúly. Mert a kérdés tanulmányozói eddig is tudták: ez a kényes egyensúly abból a sajátos helyzetből adódik, hogy az egyik oldalon a termékek zömét csak a fejlett országokban érdemes gyártani, mert olyan sok országban olcsóbb ezeket a termékeket behozni, mint előállítani, a másik oldalon ezeket a termékeket nem érdemes a fejlett országokban gyártani, mert mindezek a termékek olcsóbban előállíthatók a gyorsan fejlődő új ipari országokban, ahol az olcsóbb munkaerő és az olcsóbb állam ezt lehetővé teszi. Mostanra azonban világossá vált, hogy a termékeket el is kell adni. Mert lehet, hogy a fogyasztás hihetetlen megnövekedését hozza magával, hogy Kína fejenkénti jövedelme 2050-ben eléri a mai amerikai szintet, hogy milyen hatalmas árumennyiség felszippantását jelentené, ha Kína mai 340 milliárd dolláros devizatartalékát az amerikai költségvetési hiány fedezését szolgáló kötvények helyett áruvásárlásba fektetné, hogy India (amelyben a növekedés 73,6 százaléka máris a magánfogyasztásból ered) eddig az időpontig fejenkénti jövedelmét 35-szörösére növeli. És lehet, hogy Európa számára az lenne megoldás, ha drágább munkaerejével olyan termékeket gyártana ezekre a hatalmas piacokra, amelyek jóval magasabb árát nem a hasznosság, hanem a márka neve alapján fizetnék meg. Csakhogy addig is számolni kell azzal, hogy ki fedezi azoknak az országoknak az állandó költségvetési deficitjét, amelyek termékeiket nem tudják külföldön értékesíteni, közben mindent olcsóbb behozniuk, mint otthon előállítani. Honnan lehet tartani a magasabb európai életszínvonalat, fizetni a szociális hálót fenntartható drága európai államot, ha szinte az egész ipart érdemesebb lenne az olcsóbb munkaerejű országokba szállítani, sőt ez a tömeges odaköltöztetés máris tragikus valóság lett ezekben az országokban? És főleg mi legyen azokkal az országokkal, amelyekben semmit sem érdemes gyártani, mert olcsóbb és jobb, amit külföldről behozhatnak, de az ipart hozzájuk vonzó olcsó munkaerővel sem rendelkeznek, mert lehet, hogy a munkaerő náluk még olcsóbb, mint az egész gyárrészlegeket odavonzó országokban, csak éppen nem használhatóak arra, amire szükség lenne?

A világgazdaságnak ez a napjainkban legsúlyosabb problémája napirendre került Bombayban és Davosban egyaránt. Bombayban kettős formában is. Egyrészt a világhelyzet alakulása feletti aggodalom formájában, azzal a kínzó kérdéssel, hogy mi lesz a világgazdasággal, amikor az erőszak, a háborúk és a bizonytalanság uralta világban az ember nem is tud igazán odafigyelni az igazi, mindenképpen leglényegesebb gondokra; mert a fejlettekben a terrorizmus elleni harc köti le az energiákat, anyagi és szellemi forrásokat, a gazdaságilag hátrányos helyzetben levő országokban pedig az öngyilkosság vállalásáig menő elkeseredésnek képzelt ellenség ellen fordításával akarják elfeledtetni, hogy

nem a Nagy Sátán, nem Amerika, hanem a hazai tarthatatlan gazdasági helyzet az igazi ellenség. Másrészt abban a formában, hogy tiltakoztak a piacaikat a fejlődő országok előtt lezáró, saját termékeiket a gazdagságukkal lehetővé tett szubvenciókkal a fejlődők felé versenyképesebbé tevő fejlett országok gazdaságpolitikája ellen. (A már említett S. P. Shukla az indiai mezőgazdaság és parasztok minden baját azzal magyarázza, hogy a világ Indiát rákényszerítette a mezőgazdaságát védő minden korlátozás feladására, közben az indiai mezőgazdaság termékei nehezen törnek be a világgiacra.)

Davosban pedig ez a probléma már közvetlenül is napirenden volt. Azzal, hogy az általános vitában számos állam- és kormányfő, de mások is szóvá tették a világkereskedelem problémáit: a protekcionizmus terjedését még a szabad kereskedelem bajnokának számító USA-ban is) és a szabad kereskedelem más akadályait. De azzal is, hogy csaknem 40 ország miniszterei és szakértői külön foglalkoztak a kereskedelmi korlátok ledöntését szolgáló tárgyalások újbóli elindításának lehetőségével a Kereskedelmi Világszervezetben. A vámok és más akadályok leépítésében ugyanis előbb a GATT, majd a WTO keretében elért sikerek után napirendre került a mezőgazdasági termények kereskedelmének liberalizálása, sőt 2001-ben a WTO Dohában tartott értekezletén a fejlett országok megígérték, hogy ha nem is szüntetik meg, de legalább csökkentik a saját mezőgazdasági termelésükhöz adott horribilis támogatást. Az erről 2003-ban Cancunban tartott világertekezlet azonban megbukott. Azon, hogy a fejlettek nem voltak hajlandóak lemondani a stratégiai fontosságúnak tartott mezőgazdaság erőteljes segélyezéséről, külön az Európai Unió a költségvetésének felét felemészítő mezőgazdasági segélyek rendszeréről, sőt a szabad kereskedelemért harcoló USA új szubvenciókkal sietett gyapottermelőinek támogatására. Mert hiába mutatta ki a Világbank, hogy a mezőgazdasági szubvenciók megszüntetésével 1500 milliárd dollárral nőne a világkereskedelem, és pusztán ezzel 144 millió ember emelkedhetne ki a mai nyomorból, sem az EU, sem – a különben az európai szubvenciók ellen kemény harcot folytató – USA nem vállalta annak kockázatát, hogy tönkreteszi az eddig csak állami segéllyel működő mezőgazdaságát.

MIT TEHET AZ EMBER?

Az idei nemzetközi találkozókba külön szint vittek bizonyos időszerű kérdések. Elsősorban Irak kérdése. Ezzel kapcsolatban Bombayban csak a tiltakozás kapott hangot. „Állítsátok meg Amerikát”, sőt „Öljétek meg az ellenség Busht” jelszóval vonultak fel a tüntetők. „Éveken át harcoltunk az angol imperializmus ellen, most az amerikai imperializmus ellen harcolunk” (Naral al Szaddan, indiai nőjogi harcos) és „A világnak az USA ellen kell fordulni, mert uralkodik az ENSZ felett és több fegyvert halmozott fel, mint a világ többi része együtt” (Ramsay Clark, az USA egykori főügyésze) – hangsúlyozták a felszólalók. Davosban már többségben voltak, akik védték az amerikai politikát (Cheney amerikai alelnök, Ashcroft amerikai főügyész, Straw birt külügyminiszter, Pacsicsi, az ideiglenes iraki kormányzótanács elnöke stb.), de Kofi Annan ENSZ-főtitkár figyelmeztetett a világszervezet szerepe növelésének

fontosságára, tanácsosa, John Ruggie pedig arra, hogy a világ belebukhat ebbe a vállalkozásba, mert az amerikai politika nem serkenti az együttműködést, Khatami iráni elnök arra, hogy „a katonai erő talán megszállhat egy országot, de ez a béke kérészéletű”, Mussza, az Arab Liga főtitkára arra, hogy „a helyzet igen ingatag és veszélyes” stb. Napirendre kerültek egyes külön – az eddigi találkozókra nem említett – témák is: Bombayban elsősorban a kasztrendszer kiközösítettjeinek, az érinthetetleneknek a helyzete, Davosban a dollár gyengüléséből eredő gondok stb.

A közös vonása a két találkozásnak és minden eddigi találkozásnak azonban az, hogy az ember nem tudja, mit tehetne a felismert problémák megoldására, hogyan szállhatna szembe a felismert veszélyekkel. Bombay megmaradt a tiltakozás szintjén. Elsősorban – „a mi világunk nem eladó” jelszóval – a kommercializálódás általános hulláma ellen, de „Észak egoizmusa”, a „gazdagok hegemoniája”, az „amerikai imperializmus” ellen, sőt annak jelképe a Coca-Cola ellen. Davosban már szót kaptak a „liberális” és a „felelős globalizálódás” apostolai (egyesek közülük ott voltak Bombayban is), akiknek kész receptjük van a globalizálódás megreformálására. Közülük egyesek a demokratizálódástól várják a megoldást, mint Mary Robinson, az ENSZ egykori emberjogi biztosa, aki kijelentette: „Ami engem foglalkoztat, ekkora hatalom felhalmozódása ilyen kevés kézben”. Vagy a szegények iránti nagyobb megértéstől, mint Juan Somavia, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet vezetője, akinek tétele: „A felvirágzás két víziója létezik, lent a felvirágzás a következő étkezést, itt a gazdasági növekedést jelenti, lent a biztonság munkát jelent, itt a terrorizmus elleni harcot.” De léteznek teljes programok is a globalizálódás megreformálására, mint Joseph Stiglitz közgazdasági Nobel-díjas tudósé, amely figyelembe veszi, hogy a globalizálódás a gazdasági növekedés egyetlen módja, de megoldást keres a problémákra.

Az embernek azonban bele kell nyugodnia, hogy a globalizálódással járó és az általa felvetett problémákra még sokáig nincs megoldása. Sőt az idején két találkozás mintha érezhető lett volna már a nagy reformmozgalom kifulladására. Davosban felülkerekedett a meggyőződés, hogy a nagy elképzelések helyett a konkrét problémákra kell összpontosítani. Így tárgyaltak a már említettek-ről: az iraki háborútól a kereskedelmi tárgyalások elakadásán át a dollár gyengüléséig, de a terrorizmus elleni harctól az AIDS elleni küzdelemig sok nem említett konkrét kérdéstről is. Sőt az idején találtak egy új konkrét témát is, amely új lendületet adott a vitáknak és új hangot vitt azokba. A mamutvállalatok – az Enrontól a Parmalatig – összeomlással járó hamisítási botrányának hatására szóvá tették a „kapitalizmus erkölcsi válságát”, amelyet – Bertrand Collombnak, az AFEP, a francia magánvállalatok szövetsége elnökének megfogalmazása szerint – annak az elvnek az egyeduralma váltott ki, hogy mindenáron gazdagodni kell. És ilyen felmérések alapján kimondták a gazdaság erkölcsének, a vállalatok szociális felelősségének a szükségességét.

Bombayban pedig megérződtek a globalizálódás elleni mozgalom – egyes lapok által „növekedési válságnak” nevezett – megtorpanásának jelei is. Onnan, hogy leállt a szociális világtalálkozók tömegesedésének folyamata: 2001-

ben 20 ezren, 2002-ben 55 ezren, 2003-ban 100 ezren voltak Porto Alegreben, most Bombayban a 100 ezer alatt maradtak. Azon át, hogy sokan elmondták: egyensúlyt kell találni az időszerű és a tartós, a lokális és a nemzetközi problémák között. Addig, hogy mind érezhetőbb a harc a mozgalom két irányzata, a „strukturálisok” (akik minél szervezettebb, intézményesített formát akarnak adni a mozgalomnak, így például létre akarják hozni a Nemzetközi Tanácsot, amelynek – az ENSZ Biztonsági Tanácsa és a G-8-as csoport helyett – a világkormány szerepét szánják) és a liberálisok között, akik szerint a mozgalom legfőbb erőssége éppen az, hogy nem szorul intézményes keretek közé, és akik azt a törekvést, hogy a mozgalom legyen annak megnyilatkozása, hogy az ember tudatosan befolyásolni akarja sorsát, formálni akarja társadalmát és történelmét, a „kriptomaxisták” befolyásának tulajdonítják.

Mindenesetre az ideai találkozókön megéreződött annak a meggyőződésnek a hatása, hogy az ilyen összejövetelek (Bombay a tiltakozás tömegmozgalma, Davos a világeért felelős emberek elgondolkodása formájában) alkalmasak arra, hogy megvilágítsák, tudatosítsák az emberiség legfontosabb sorskérdéseit, de még nem jutottak el abba a szakaszba, amikor már megoldást is tudnak felkínálni, még messzebb vannak attól, hogy a megtalált és tényleges fordulatot hozó megoldások megvalósítására világméretű mozgalmat hozzanak létre és nagy, általános emberi erőfeszítéssel a gyakorlatba ültessék át ezeket a megoldásokat. A reményt azonban nem adják fel. Mert ki gondolta volna a mozgalom indulásakor, hogy India függetlenné válhat, a dél-afrikai fajüldözés felszámolható, a berlini fal ledönthető, a Szovjetunió széteshet? Most sem lehet tudni: az ember talán már holnap nagyobb sikerrel láthat hozzá a globalizálódás problémáinak megoldásához.